

علم زبان؛ سال ۳، شماره ۴، بهار و تابستان ۱۳۹۴

برخی از جنبه‌های مواد آموزشی در آموزش زبان فارسی در مؤسسات آموزش عالی فدراسیون روسیه

آلکساندر ایوانویچ پولیشوک^{۱*}

۱- استاد زبان‌های شرقی دانشگاه دولتی زبان‌شناسی مسکو

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۳/۳۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۵/۳۱)

چکیده

در این مقاله بعضی دیدگاه‌ها در مورد محتویات آموزش زبان فارسی در مراحل ابتدایی (سال اول و دوم) و همچنین برنامه‌ی پنج‌ساله‌ی آموزش در فدراسیون روسیه مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. مواد بررسی این تحقیق کتب درسی مورد استفاده در مؤسسات آموزش عالی روسیه است. هدف از این تحقیق، مشخص ساختن معیارهای ضروری برای نگارش کتب آموزشی استاندارد می‌باشد. امروزه نیاز مبرمی در به‌روزرسانی کتاب‌های آموزشی با توجه به مبانی نوین آموزش زبان و علم زبان‌شناسی کاربردی احساس می‌شود. در انجام این فرایند، لازم است نیازهای امروزی زبان‌آموزان در عرصه‌های مختلف ضروری در نظر گرفته شود. از همین روی، کوشیده‌ایم فهرستی از موضوعات ضروری که باید در روند آموزش زبان فارسی به عنوان زبان خارجی لحاظ شود، ارائه دهیم. از جمله این موارد باید به آموزش متون سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، فنی، بانکی، مؤسسات بین‌المللی و... اشاره کرد.

کلیدواژه‌ها: آموزش زبان فارسی، روسیه، کتاب آموزشی استاندارد، کاربردشناسی زبان، آموزش موضوعی.

* E-mail: polyshuk20@mail.ru

۱. مقدمه

در سومین سمینار بین‌المللی که در فوریه سال ۲۰۰۵ در انستیتو کشورهای آسیایی و آفریقایی^۱، وابسته به دانشگاه دولتی مسکو، درخصوص مسائل آموزش زبان و ادبیات فارسی، به حمایت نمایندگی فرهنگی سفارت ایران در فدراسیون روسیه برگزار شد، یکی از موضوعات اصلی به مشکل نگارش یک کتاب آموزشی پایه و مبنا در زبان فارسی برای مرحله آغازین آموزش، با همکاری نمایندگان از مؤسسات آموزش عالی برتر فدراسیون روسیه، اختصاص داشت. در همین زمینه، توصیف و توضیح برخی موارد آموزشی در آموزش زبان فارسی، چه در مرحله آغازین آموزش (سال اول و دوم) و چه در برنامه‌های آموزشی پنج‌ساله، لازم به نظر می‌رسد.

در غالب مؤسسات آموزش عالی فدراسیون روسیه، از «کتاب آموزشی زبان فارسی سال اول»^۲ نوشته بیلین (. .)، یگوروا (. .) و فرلوا (. .)، به عنوان کتاب پایه برای آموزش زبان فارسی، در مرحله آغازین آموزش طولانی مدت استفاده می‌شود. این کتاب توسط بیش از یک نسل از استادان زبان فارسی روسیه آموزش داده شده است؛ اما به طور قابل توجهی، به ویژه از نظر مضمون و محتوا، قدیمی و منسوخ شده است.

طی سال‌های اخیر، کتاب‌های آموزشی جدیدی برای مرحله آغازین آموزش در دانشگاه نظامی منتشر شده است که عبارت‌اند از: کتاب آموزشی ختیریک (. .) و کتاب آموزشی پالیاکوا (. .) و ناسیرف (. .). هر دو کتاب، در فرایند آموزش، در دانشگاه نظامی به کار می‌روند.

دو کتاب آموزشی ختیریک با عناوین «دوره عملی زبان فارسی: بخش اول»^۳ و «دوره عملی زبان فارسی کتاب آموزشی؛ بخش دوم»^۴ در روند آموزش دانشجویان مترجمی و فرهنگ پژوهی سال اول و دوم آموزش زبان فارسی در دانشگاه دولتی زبانشناسی مسکو موفق عمل کرده‌اند.

در انستیتو کشورهای آسیایی و آفریقایی، وابسته به دانشگاه دولتی مسکو، در مرحله آغازین آموزش، از «کتاب آموزشی زبان فارسی: بخش اول»^۵ نوشته ایوانوف (. .) و نیز از «کتاب آموزشی زبان فارسی؛ بخش دوم»^۶ نوشته ایوانوف و گلاذکوا (. .) به عنوان مواد آموزشی استفاده می‌شود. این کتاب‌ها در انستیتو ویژگی آزمایشی دارند و در شمارگان محدود منتشر شده‌اند و اکنون، نویسندگان این کتاب‌ها در حال انجام موارد تکمیلی و اصلاحی مشخص شده در روند آموزش آن‌ها هستند. به این منظور، در تکمیل این کتاب آموزشی، استفاده از سی‌دی صوتی با صدای سخنگوی بومی، و اژه‌نامه دوزبانه، و همچنین، تصحیح متون آموزشی و اضافه کردن تمرین‌ها پیشنهاد می‌شود.

در خصوص آماده‌سازی کتاب آموزشی پایه زبان فارسی در مرحله آغازین آموزش، لازم است به روش‌های کلی و مهم در آموزش گام‌به‌گام کتاب پایه، با در نظر داشتن کاربرد آن در مراکز آموزش عالی از جمله دانشگاه دولتی زبان‌شناسی مسکو، توجه داشت.

یکی از اصلی‌ترین دشواری‌های شکل‌گیری و تنظیم کتاب آموزشی تفاوت در اهداف نهایی و وظایف آموزش (مهارت‌های زبانی) و تعداد ساعات آموزش زبان در مؤسسات آموزش عالی است. مؤسسات آموزش عالی مختلف، بسته به سمت و سو و جهت‌گیری‌شان، به تدوین برنامه برای آموزش زبان فارسی می‌پردازند و ویژگی کتاب‌های آموزشی و کمک‌آموزشی مورد استفاده را برای دستیابی به اهدافشان مشخص می‌کنند.

وظیفه ما در این مقاله، تجزیه و تحلیل برنامه‌های آموزشی مؤسسات آموزش عالی با توجه به تخصص و گرایش آن‌ها نیست؛ می‌توان در برنامه کاری، موارد کلی و نیز تفاوت‌ها در جهت‌گیری تخصصی روند آموزش را در نظر گرفت.

در مؤسسات آموزش عالی مختلف، می‌توان گرایش‌های تخصصی زبان‌شناسی و ترجمه، فقه‌اللغه، اقتصاد، تجارت خارجی، تاریخ، فرهنگ پژوهی و سیاست خارجی را در آموزش زبان فارسی در نظر گرفت که تخصص پایه‌ای آن‌ها الزام آن‌ها را ایجاد می‌کند. آموزش در این تخصص‌ها مستلزم مهارت زبانی تخصصی است؛ اما در مرحله آغازین آموزش زبان

(آماده‌سازی ابتدایی)، پیش از مرحله تخصصی، می‌توان از کتاب‌های آموزشی یکسانی استفاده کرد. در تدوین این کتاب آموزشی، توجه به موضوعاتی همچون واژگان، دستور زبان، آواشناسی، نوشتار، مهارت و توانایی گفتار و نیز آزمون و تعیین معیارهای ارزیابی اهمیت ویژه‌ای دارد.

موضوعات کتاب آموزشی پایه می‌تواند شامل این موارد باشد: روز کاری، در انستیتو، روز تعطیل، محل مسکونی، خرید (بازار، پاساژ، کتاب‌فروشی و غیره)، رستوران (کافه)، حمل‌ونقل (اتوبوس، مترو، اتومبیل، راه‌آهن، هواپیما)، فصل‌های سال، نظام آموزشی، مکان‌های دیدنی، آداب‌ورسوم، سنت‌ها (جشن‌ها و مراسم مذهبی)، ادبیات عامیانه (فولکلور)، آب‌وهوا و محیط‌زیست، کمک‌های اولیه پزشکی (مراجعه به پزشک)، هنجارهای ادب، جغرافیا، تاریخ، امور اداری، واژگان پایه نظامی و غیره. در برنامه آموزشی، می‌توان بالا بردن مهارت‌های کلامی پایدار را، که برای ارتباط و معاشرت روزمره در این موضوعات لازم است، پیش‌بینی کرد و جنبه کشورشناسی را در روند آموزش زبان فارسی به خارجی‌زبانان مورد توجه قرار داد.

بر این اساس، می‌کوشیم تا روشن کنیم چه مواردی می‌توانند به‌عنوان موارد کلی در آموزش زبان فارسی مد نظر قرار گیرند. هدف از آموزش، تسلط عملی به زبان برای ارتباط حرفه‌ای در محیط‌های کلامی است.

به‌منظور انتشار کتاب آموزشی پایه و تخصصی کردن این امر، بیش از هر چیز، لازم است محتوا و مضمون کتاب آموزش زبان فارسی به خارجی‌زبانان سنجیده شود. منظور از مضمون و محتوای آموزش، از دیدگاه ما، دو جزء اصلی زیر است:

(۱) مواد آموزشی که لازم است آموخته شود؛

(۲) مهارت‌ها و توانایی‌ها.

مؤلفه نخست، یعنی «مواد آموزشی که لازم است آموخته شود»، مجموعی از دانش واژگانی، دستور، آواشناسی و نوشتار را در بر می‌گیرد و مقصود از مؤلفه دوم، مهارت و

توانایی‌های کلام شفاهی، گفت‌و شنود، خواندن و نوشتن است. عنصر و مؤلفه‌ای که در این میان اهمیت دارد، گزینش موضوعی مواد واژگانی است. در مرحله آغازین آموزش، موضوعات برنامه‌های مختلف به هم نزدیک هستند و یا با یکدیگر انطباق دارند. علاوه بر آن، موضوع دروس نیازمند توافق در نظام آموزشی واحد است و در صورتی که استادان مختلفی، به موازات، آموزش را بر عهده دارند، لازم است که در روند آموزش، در هماهنگی لازم و کافی با یکدیگر قرار داشته باشند.

وظیفه بسیار مهم در روند آموزش، مشخص ساختن حداقل واژگانی است که در زبان معاصر، برای حداکثر ارتباط در مرحله آغازین آموزش، در چارچوب کتاب آموزشی پایه، به کار می‌رود؛ همچنین، لازم است متون آموزشی، با مشارکت گویشور بومی زبان، تنظیم و تدوین شود.

تعیین حداقل واژگان در مرحله آغازین آموزش، خودبه‌خود، یک وظیفه تخصصی است که باید با توصیه‌های عملی (تدوین فرهنگ واژگان بسامدی و واژه‌نامه) همراه باشد. همچنین، در مرحله آغازین آموزش زبان فارسی، لازم است همپا با آموزش واژگان، به آموزش حداقل‌های آواشناسی، ساخت‌واژی و دستور زبان نیز توجه کرد.

مرحله بعدی می‌تواند تدوین متون پایه آموزشی با شرکت گویشوران زبان، ادبا، مدرسان و غیره باشد. همچنین، کتاب‌های آموزشی، به‌منظور کار در زمینه آواشناسی و گفت‌و شنود، باید همراه با سی‌دی‌های صوتی تهیه شوند. در تمام موضوعات مورد مطالعه، چه از نوع متون حکایتی و چه از نوع دیالوگ، ضبط صدای گویشور زبان فارسی ضرورت دارد.

آموزش مطالب و موارد دستور زبان باید به‌صورت یک‌شکل و بر پایه روش‌های عملی و نظری مورد استفاده در روسیه باشد. مشکل اصلی در این مسیر، یافتن راهکار در یکسان‌سازی و تدوین نظام تمرین‌هاست.

برای شکل‌گیری توانایی‌ها و مهارت‌های عملی قوی در استفاده از زبان در مرحله آغازین، لازم است نظام تمرین‌ها با تمرکز بر رشد و توسعه مهارت‌های کلام شفاهی و شنیداری تدوین

شود. این روش مانع از استفاده از تمرینات سنتی به منظور کسب دانش پایدار دستور زبان، نوشتار و ترجمه نمی‌شود.

در آموزش پیش‌دانشگاهی و آماده‌سازی ابتدایی، پیشنهاد می‌شود دوره مقدماتی آواشناسی، به عنوان بخش ترکیبی کتاب آموزشی، تنظیم و پیوست شود.

در کل، باید روشن شود کتاب آموزشی مبنا و پایه، به طور متوسط، برای چه تعداد ساعت آموزشی به کار می‌رود. بهتر است این کتاب بتواند سال اول آموزش در هر موسسه آموزشی را پوشش دهد. علاوه بر کتاب آموزشی پایه عمومی، هر موسسه آموزش عالی می‌تواند کتاب‌های آموزشی و کمک آموزشی تکمیلی خود را با احتساب برنامه آموزشی و تخصص‌های مورد نیاز، داشته باشد. در اینجا می‌توان به برخی موضوعات کلی اشاره کرد که می‌توان آنها را به اتفاق همکاران مورد بررسی قرار داد و تجربه حاصل از آموزش کتاب‌های موجود را به تبادل و بحث گذاشت. این مجموعه‌های موضوعی کلی می‌تواند شامل موضوعات سیاسی، اقتصاد خرد، مذهب (اسلام)، علم و تکنیک، مبانی امور نظامی، تاریخ، حقوق، شخصیت‌شناسی، سینما، تئاتر و غیره باشد.

به ویژه، در سطوح متوسط و بالای آموزش، برای متخصصان در رشته‌های روابط بین‌الملل و اقتصاد خارجی و نیز مترجمان، موضوعات سیاسی و اقتصاد عمومی می‌توانند موارد زیر را در بر بگیرند:

(الف)

- جنگ سیاسی و احزاب سیاسی
- سازمان‌های سیاسی و همکاری منطقه‌ای
- نظام عدم گسترش سلاح کشتار جمعی
- انتخابات
- فرایندهای قضایی
- اختلافات نظامی و مبارزه با تروریسم
- فجایع طبیعی و انسانی

- تازه‌های علم و فن

(ب)

- مشکلات عمومی اقتصاد در کشورهای پیشرفته و کشورهای در حال توسعه (از جمله روسیه)

- جهانی شدن و مشکلات همگرایی اقتصادی

- صنعت (نفت، انرژی برق، اتومبیل‌سازی، متالورژی)

- کشاورزی

- همکاری تجاری و اقتصادی

- بازار کالاهای مواد اولیه

- نظام مالی و پولی

- بانک‌ها و امور بانکی

- مشکلات اشتغال

- بازاریابی

- حمل و نقل و ارتباطات

- تأسیس یا انحلال شرکت‌ها

- مؤسسات بین‌المللی مالی و سازمان‌های اقتصادی

- اینترنت و انفورماتیک

مضمون و محتوای واژگانی در موضوعات کلی فوق می‌تواند با توجه به تخصص زبان‌آموزان متفاوت باشد.

همچنین، در خصوص مسئله مهارت‌ها و توانایی‌های نهایی، باید توجه کرد که زبان‌آموزان مؤسسات آموزش عالی باید چه نوعی از کار عملی را، فارغ از تخصصشان، با استفاده از زبان به کار گیرند. در واقع، بحث بر سر کار عملی با استفاده از زبان، با توجه به ذخایر واژگانی (موضوعی) و نیز انواع کار با استفاده از زبان است. باید در عمل، تمام انواع فعالیت‌های کلامی

و نیز ترجمه تخصصی و ترجمه در موضوعات زندگی روزمره را که کارمندان در خارج از کشور ممکن است با آن مواجه شوند، در نظر گرفت، از جمله موضوعات زیر:

- اجاره مسکن، تأمین انرژی الکتریکی، آب، گاز، ارتباطات

- حمل و نقل و پلیس جاده‌ای

- بیمه

- خرید، استفاده و تعمیر وسایل فنی زندگی

- قوانین محلی کار و به کارگیری نیروی کار

- فرایندهای گمرکی

- خدمات پزشکی

- پروتکل پزشکی

- جغرافیای کشور و مکان‌های اقامتی

در روند کار در خارج از کشور، اغلب، از انواع فعالیت‌های متخصصان و کارشناسان که دانش زبانی دارند استفاده می‌شود. این تنها محدود به مترجمان نیست و شامل موارد زیر می‌شود:

- ترجمه مکاتبات اداری (نامه، یادداشت، فکس، پست الکترونیک و غیره) از زبان فارسی و به زبان فارسی

- انجام مذاکرات تلفنی در موضوعات گسترده (تعیین ملاقات، دیدار، بازدید از نمایشگاه‌ها، پذیرش و غیره)

- ترجمه پی‌درپی مذاکرات، با بازگو کردن مضمون آن به شکل کامل، به زبان روسی و یا یادداشت مذاکرات و گفت‌وگوها

- حاشیه‌نویسی و خلاصه‌نویسی متون با ویژگی‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و غیره

- ترجمه از روی برگه

- تهیه گزارش درباره نتایج شرکت در کنفرانس‌ها، نشست‌ها، سمپوزیوم‌ها، ملاقات‌های بین‌المللی و غیره

- خلاصه‌نویسی مضمون و محتوای برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی، به شکل شفاهی و کتبی، هم‌زمان با شنیدن و یادداشت آن
- سخنرانی عمومی (خواندن مقاله، سخنرانی و ...)
- مصاحبه شفاهی و کتبی با رسانه‌های همگانی
- خوانش مواد دست‌نویس و نگارش یادداشت‌های شخصی، نامه، کارت تبریک و غیره
- ترجمه کتبی متون از زبان‌های فارسی و روسی در موضوعات سیاسی، مالی و اقتصادی و فنی
- ترجمه کتبی دستورالعمل‌های استفاده از وسایل فنی و تجهیزات و ابزار پزشکی به زبان روسی

نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه توضیح داده شد، روشن است که در انجام و برگزاری انواع مختلف کار ترجمه و دیگر فعالیت‌های تخصصی با استفاده از زبان فارسی، داشتن ذخیره واژگان قوی و نیز مهارت عملی پایدار در زبان فارسی شرط لازم است. بی‌شک، تمام آنچه لازم است را نمی‌توان در مؤسسات آموزش عالی فراگرفت؛ اما لازم است از طریق آموزش، تا جایی که ممکن است، فراگیری مهارت‌های عملی گفتار حاصل شود.

تهیه کتاب‌های آموزشی و کمک آموزشی، با توجه به نیازهای فراگیری زبان در شرایط کنونی (بازنگری واژگان پایه و موضوعات، استفاده از آخرین دستاوردهای شیوه آموزش زبان خارجی، مشخص ساختن فهرستی از مهارت‌ها و توانایی‌ها در توانمندی علمی گفتار به زبان فارسی در روند آموزش زبان)، بسیار مبرم به نظر می‌رسد. علاوه بر آن، لازم است کلاس‌های درس مهارت عملی زبان فارسی را با مضمون و محتوای موضوعات تخصصی تدریسی در مؤسسات عالی هم‌سو ساخت.

با در نظر گرفتن اینکه در غالب مؤسسات آموزش عالی روسیه، آموزش زبان فارسی ۵ سال به طول می‌انجامد، یافتن راهکاری برای مشکلات مذکور به نظر عملی می‌رسد. علاوه بر آن، می‌توان به همکاری استادان روسی و ایرانی نیز در زمینه نگارش مواد آموزشی پایه و نیز منابع

آموزشی برای دوره‌های تخصصی زبان فارسی در تخصص‌های گوناگونی که امروزه در مؤسسات آموزش عالی روسیه تدریس می‌شود، تکیه کرد. این موضوع به تحکیم همکاری متقابل میان مؤسسات آموزش عالی ایران و روسیه کمک خواهد کرد.

منابع

1. - .: - . (1999).
2. = . (2004).
1. - = . (2001).
- . = . (2003).
- 2. .: - .

پی‌نوشت‌ها:

- 1-
- 2-
- 3-
- 4-
- 5-
- 6-

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی